

І. А. Воловик,

к. е. н., доцент, Дніпропетровський державний аграрний університет

О. М. Стеценко,

к. е. н., доцент, Дніпропетровський державний аграрний університет

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ІНДИКАТОРІВ ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ВАЛЮТНИХ КУРСІВ

EXPEDIENCY OF UTILIZATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES INDICATORS FOR EXCHANGE RATE PREDICTION

У статті розглянуто основні показники зовнішньої торгівлі України за 2001-2011 роки. Досліджено взаємозв'язок між рівнем курсу долара, зовнішньоторговельним сальдо, обсягом надходження прямих інвестицій та динамікою зовнішнього боргу країни.

Main indicators of Ukraine foreign trade in 2001-2011 are considered. The correlation between the balance of foreign trade, international capital flows and behavior of external state debt is analyzed.

***Ключові слова:** зовнішньоторговельний оборот, зовнішньоторговельне сальдо, зовнішньоторговельна квота, валютний курс, іноземні інвестиції, зовнішній борг держави.*

***Key words:** foreign trade turnover, foreign trade balance, foreign trade quota, exchange rate, foreign investment, external state debt.*

ВСТУП

Підвищення ефективності процесу прогнозування валютних курсів є надзвичайно актуальним завданням з точки зору методології та практики. Посилення міжнародних інтеграційних процесів, нестабільність світової фінансової системи, зміна пріоритетів зовнішньої політики держави, реформування

податкової та митної системи, темпи росту ВВП, рівень доходів населення та очікування інфляції - це далеко не повний список факторів, які прямо або опосередковано впливають на вартість національної валюти по відношенню до іноземних валют.

Відповідно до світової практики валютні курси можуть встановлюватись шляхом державного (офіційного) регулювання та ринкового (біржового) котирування. В більшості країн світу діє практика офіційного встановлення валютних курсів центральним банком і формування комерційних валютних курсів в межах валютного коридору.

Ситуація в Україні восени 2008 року продемонструвала, що для більшості громадян та суб'єктів підприємницької діяльності раптове підвищення курсу долара США по відношенню до гривні виявилось цілковитою несподіванкою. Крім психологічного стресу це мало досить негативні економічні наслідки:

- підвищення вартості залученого капіталу у вигляді споживчих та інвестиційних кредитів;
- раптовий стрибок цін на імпортовану продукцію;
- відтік заощаджень в національній валюті з банківського сектору;
- замороження іпотечних проектів тощо.

Попри існування в Україні досить широкої мережі аналітичних установ (державних інститутів, консалтингових компаній, фінансових консультантів) населення виявилось абсолютно не підготовлене до зміни ситуації з валютними курсами. Це пояснюється, в першу чергу, низьким рівнем економічної культури суспільства, недовірою до різного роду прогнозів, недосконалістю методів прогнозування.

Для прогнозування валютних курсів найчастіше використовують методи експертних оцінок, статистичні методи (дисперсійний аналіз), теорію нейронних мереж, модель ARIMA тощо. Використання вказаних інструментів можливе лише за умови певного рівня підготовки користувача і є доцільним для формування професійних офіційних або комерційних прогнозів.

Отже, існує необхідність вдосконалення і спрощення процедури прогнозування зміни валютних курсів для прийняття управлінських рішень на рівні суб'єктів господарювання та на рівні прийняття домогосподарствами індивідуальних рішень про заощадження, споживання або інвестування.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою дослідження є обґрунтування доцільності використання показників зовнішньоекономічної діяльності країни для прогнозування курсів валют з використанням загальнодоступних джерел інформації та базових методів статистичного аналізу. У процесі дослідження використано загальнонаукові та статистичні методи: дослідження динамічних рядів, графічний метод, кореляційний аналіз.

РЕЗУЛЬТАТИ

Для аналізу зовнішньоекономічної діяльності країни нами були використані наступні показники (таблиця 1):

Таблиця 1. Показники зовнішньої торгівлі країни

Показник, одиниці вимірювання	Порядок розрахунку	Умовні позначення
Зовнішньоторговельний оборот, дол. США	$ZTO = E + I$	E - річний обсяг експорту товарів
Зовнішньоторговельне сальдо,	$ZTC = E - I$	

дол. США		та послуг, дол. США,
Зовнішньоторговельна квота, %	$ZTK = ZTO \div VVP * 100$	I - річний обсяг імпорту товарів та послуг, дол. США,
Експортна квота, %	$EK = E \div VVP * 100$	
Імпортна квота, %	$IK = I \div VVP * 100$	VVP - річний обсяг валового внутрішнього продукту, дол. США.

Переваги використання згаданих показників очевидні:

- по-перше, для їх розрахунку використовується інформація, яка є загальнодоступною через електронний ресурс Державної служби статистики України [1];

- по-друге, вони дають інформацію про обсяг національного ринку держави, результат зовнішньої торгівлі, рівень відкритості економіки, залежність її від імпорту та орієнтованість на експорт.

Аналіз показників зовнішньої торгівлі України за останні 10 років (табл. 2) свідчить про певні негативні тенденції.

Таблиця 2. Показники зовнішньої торгівлі України, 2001-2011 рр.

Роки	ZTO, млрд. дол. США	ZTC, млрд. дол. США	VVP, млрд. дол. США	ZTK, %	EK, %	IK, %
2001	36,73	2,89	38,01	96,6	52,1	44,5
2002	40,18	3,84	42,39	94,8	51,9	42,9
2003	51,74	2,92	50,13	103,2	54,5	48,7
2004	68,98	6,98	64,88	106,3	58,5	47,8
2005	79,47	1,37	86,14	92,3	46,9	45,3
2006	94,72	-2,97	107,75	87,9	42,6	45,3
2007	123,79	-7,31	142,72	86,7	40,8	45,9
2008	170,83	-13,53	179,99	94,9	43,7	51,2
2009	99,83	-1,38	117,23	85,2	42,0	43,2
2010	129,38	-3,00	136,42	94,8	46,3	48,5
2011	171,03	-6,66	165,24	103,5	49,7	53,8

Джерело: за результатами власних досліджень на основі аналізу статистичних даних [1]

В порівнянні з 2001 роком обсяг міжнародної торгівлі України збільшився в 4,66 рази (на 134,3 млрд. дол. США). Зовнішньоторговельна квота, яка характеризує рівень відкритості економіки країни, підвищилась на 6,9 в. п. В 2003, 2004 та 2011 роках обсяг міжнародної торгівлі країни навіть перевищував обсяг внутрішнього виробництва, і за останні 10 років показник не опускався нижче рівня 85,2% навіть в кризовий 2009 рік. Варто зазначити, що економіка країни вважається відкритою, якщо ЗТК перевищує 25%. Отже, можна говорити про те, що національна економічна система значною мірою залежить від стану зовнішньої торгівлі, і разом з перевагами міжнародної інтеграції Україна отримує і всі ризики, пов'язані з нестабільністю світових ринків, загостренням конкуренції, ціновими війнами тощо.

Починаючи з 2006 року баланс зовнішньої торгівлі України становить від'ємне значення з негативним максимумом в 2008 році -13,53 млрд. дол. Це свідчить про відтік іноземної валюти з країни, про дефіцит валютних коштів на фінансування імпорту. Керуючись теорією меркантилізму, можна говорити про «продання» запасів іноземної валюти і про формування пасивної позиції країни на міжнародних ринках.

За теорією неомеркантилізму (модель Девіда Х'юма) ситуація негативного зовнішньоторговельного балансу можлива і навіть бажана на певному етапі. Це дозволяє підвищити конкурентоспроможність експортерів на міжнародному ринку за рахунок штучного заниження вартості національної валюти. Таку політику проводить останні десятиліття Китай, Індонезія, Росія. За даними видання *The Economist* станом на червень 2012 року до найбільш недооцінених валют світу за індексом Біг Маку (*Big Mac Index*) належать:

- гонконгський долар (майже 60% нижче реальної вартості);
- російський рубль, південноафриканський ранд (майже 50% нижче реальної вартості);
- китайський юань, індонезійська рупія, мексиканське песо (майже 40% нижче реальної вартості).

В групу недооцінених валют також входять національні валюти Угорщини, Канади, Нової Зеландії, Японії, Аргентини [2]. А валюти Венесуели, Норвегії, Швейцарії є найбільш переоціненими в світі (на 50-80% вище реальної купівельної спроможності). Українська гривня станом на початок 2012 року є недооціненою майже на 50% [3].

Отже, повинна існувати певна взаємозалежність між обсягом, балансом міжнародної торгівлі та курсом національної валюти. Але статистика свідчить, що країни з недооціненими валютами можуть займати як перші позиції в списку країн за обсягами чистого експорту (наприклад, Китай і Росія), так і бути аутсайдерами (Україна в цьому списку займає 157 місце) [4].

Аналіз динаміки чистого експорту (зовнішньоторговельного сальдо) та курсу долара США (рис. 1) свідчить про те, що в сфері регулювання валютних курсів за період 2001-2011 років можна виділити два етапи.

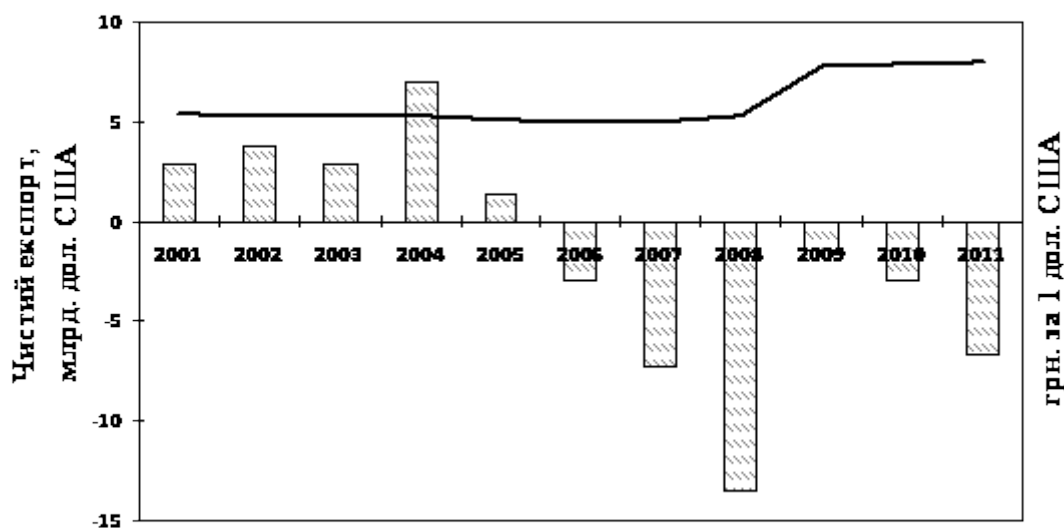

Рис. 1. Динаміка чистого експорту та курсу долара США

в Україні за період 2001-2011 рр. [1, 5]

Перший етап (2001-2004 рр.): спостерігається обернена залежність між чистим експортом та валютним курсом. Завдяки зростанню надходження іноземної валюти в країну її вартість поступово знижується.

Другий етап (2005-2007 рр.): залежність між показниками стає оберненою. Дефіцит торгового балансу зростає, а валютний курс залишається практично не змінним.

Третій етап (2008-2011 рр.): залежність знову стає оберненою. Торговий баланс залишається від'ємний з тенденцією до подальшого падіння, а курс долара починає зростати, спочатку стрімко (на 50% в 2009 році), а потім повільніше (на 0,4% в 2011 році).

За допомогою кореляційно-регресійного аналізу були досліджені залежності між зовнішньоекономічними індикаторами та курсом дол. США. (рис. 2) .

	<i>ВВП в грн.</i>	<i>Курс дол. США, грн.</i>	<i>ВВП в дол. США</i>	<i>Експорт</i>	<i>Імпорт</i>	<i>ЗТС</i>
ВВП в грн.	1					
Курс дол. США, грн.	0,75964	1				
ВВП в дол. США	0,91135	0,43244	1			
Експорт	0,93373	0,49313	0,97887	1		
Імпорт	0,91479	0,4389	0,99013	0,993167	1	
ЗТС	-0,7430	-0,1964	-0,91702	-0,85545	-0,91004	1

Рис. 2. Матриця коефіцієнтів кореляції

Статистично значимий зв'язок виявився між показниками курсу долара США та обсягом ВВП в гривні, обсягом ВВП в гривні та в доларах США і обсягами експорту та імпорту. В той же час залежність між курсом долара та значенням чистого експорту не спостерігається.

Регресійне рівняння впливу зміни обсягів ВВП (в національній валюті) на курс дол. США виглядає наступним чином: $y = 4,375 + 0,002x$ (множинний R 0,76, критерій Фішера 12,27, значимість 0,007). Така залежність говорить про інфляційне зростання економіки країни. Іншими словами, приріст номінального ВВП зумовлює знецінення національної валюти. Отже, рекомендувати регресійне рівняння для прогнозування курсу долара США не можна.

За результатами проведених досліджень можна припустити, що в період 2005-2007 рр. для фінансування дефіциту зовнішнього торгового балансу за умови «замороження» курсу долара США уряд використовував альтернативні джерела: зовнішні позики, кошти золотовалютного резерву країни, кошти від залучення іноземних інвестицій.

Дослідивши динаміку притоку чистих інвестицій в Україну [1] за період формування дефіциту зовнішньоторгового балансу (рис. 3), можна сказати що це джерело фінансує дефіцит лише частково.

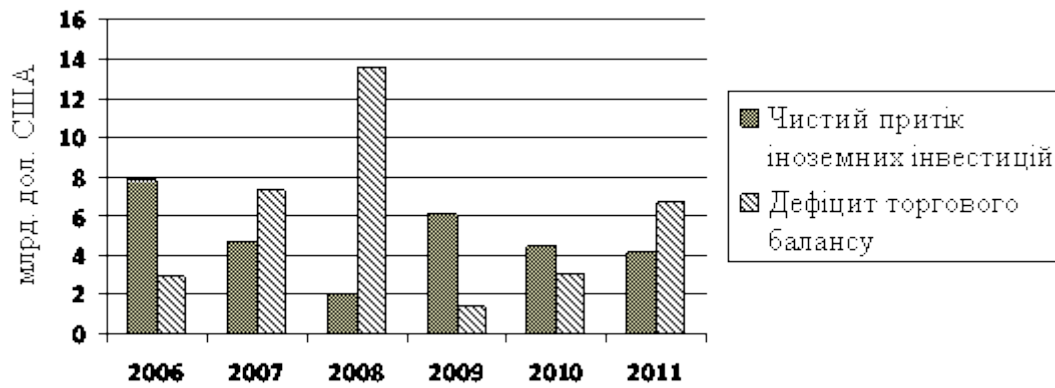

Рис. 3. Динаміка чистого надходження іноземних інвестицій та дефіциту торгового балансу України, 2006-2011 рр.

Виходячи з проведеного аналізу можна сказати, що до 2007 року дефіцит торгового балансу можна було фінансувати за рахунок залучення іноземних інвестицій, а подальше поглиблення дефіциту балансу призвело до кризової ситуації 2008 року, коли уряд змушений був «відпустити» курс долара США.

Якщо керуватись системними залежностями, то можна говорити про повторення сценарію з курсом долара США в 2012-2013 році. На фоні збільшення дефіциту торгового балансу (в 2011 році в 2,2 рази в порівнянні з 2010 роком) та скорочення притоку іноземних інвестицій (на 7% за рік) буде продовжуватись знецінення національної валюти по відношенню до долара США більш швидкими темпами ніж це було в 2010-2011 роках.

ВИСНОВОК

Динаміка показників зовнішньоекономічної діяльності країни має суттєвий вплив при прогнозуванні валютних курсів. Існування оберненого зв'язку між чистим експортом (зовнішньоторговельним сальдо), надходженням іноземних інвестицій та курсом дол. США дозволяє досліджувати об'єктивність рівня валютних курсів та передбачати можливість їх коливання у випадку порушення вказаних закономірностей.

Література:

1. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.com.
2. The Economist [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economist.com/search/apachesdr_index_Big_Mac.
3. Nation Master [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nationmaster.com/graph/eco_big_mac_ind_economy_big_mac_index.
4. Internet encyclopedia Wikipedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_net_exports.
5. Офіційний курс гривні щодо долара США. Середній [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/files/Exchane_r.xls. – Збережена копія.

